

ATATÜRK'ÜN KENDİ AĞZINDAN HAYAT HİKÂYESİ*

Mustafa Kemal Atatürk, 10 Ocak 1922'de Vakit Gazetesi'nde yayımlanan, Vakit Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin'e (Yalman) verdiği mülakatında kendi hayatını şöyle anlatmıştır:

“Çocukluğuma ilişkin ilk hatırladığım şey, okula gitmek meselesiyle ilgilidir. Bundan dolayı annemle babam arasında aşırı bir mücadele vardı. Annem ilâhîlerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrük Dairesinde memur olan babam o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Okulu'na devam etmem ve yeni yöntem üzerine okumamdan yanaydı.

Sonunda babam işi ustaca bir biçimde çözümlendi. Öncelikle alışılmış törenle mahalle okuluna başladım.

Böylece annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle okulundan çıktım. Şemsi Efendi Okulu'na yazıldım.

Az zaman sonra babam öldü. Annemle birlikte dayımın yanına yerleştik. Dayım köy hayatı yaşıyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana görevler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca görev tarla bekçiliği idi. Kardeşimle birlikte bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuz ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının öteki işlerine de karışıyordum.

Böylece biraz vakit geçince annem, okulsuz kaldığım için kaygılanmaya başladı. Sonunda Selânik'te bulunan teyzemin evine gitmeme ve okula devam etmeme karar verildi. Selânik'te liseye yazıldım. Okulda Kaymak Hafız isminde bir öğretmen vardı.

Bir gün sınıfımızda ders verirken başka bir çocukla kavga ettim. Çok gürültü oldu. Öğretmen beni yakaladı. Çok dövdü. Bütün bedenim kan içinde kaldı. Büyükannem zaten okulda okumama karşıydı, hemen okuldan çıkardı.

Yakınımızda Binbaşı Kadri Bey isminde bir kişi oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey askerî ortaokula devam ediyor ve okul giysisi giyiyordu. Onu gördükçe ben de böyle giysi giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda subaylar görüyordum. Bu aşamaya ulaşmak için izlenmesi gereken yolun askerî ortaokula girmek olduğunu anlıyordum.

O sırada annem Selânik'e gelmişti. Askerî ortaokula girmek istediğimi söyledim. Annem askerlikten çekiniyordu. Asker olmama zorla engel olmaya çalışıyordu.

Kabul sınavı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime askerî ortaokula giderek sınav verdim. Böylece anneme karşı oldubitti olmuş oldu.

* TSK Atatürk sayfasından alınmıştır: <http://uyg.tsk.tr/aturk/aturk.asp>

Ortaokulda en çok matematiğe ilgi duydum.

Az zamanda bize bu dersi veren öğretmen kadar, belki de daha çok bilgi sahibi oldum. Derslerin üstünde işlerle ilgileniyordum. Yazılı sorular yazıyordum, matematik öğretmeni de yazılı olarak cevap veriyordu.

Öğretmenimin ismi Mustafa idi. Bir gün bana dedi ki; “Oğlum, senin de ismin Mustafa benim de. Bu böyle olmayacak. Arada bir fark bulunmalı, bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun!

O zamandan beri adım gerçekten Mustafa Kemal kaldı. Öğretmen sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanımiyordu. Bir gün bize:

“Aranızda kimler kendine güveniyorsa kalksınlar onları çalıştırma danışmanı yapacağım” dedi, öncelikle duraksadım. Ayağa öyleleri kalktı ki ben kalkmamayı yeğledim. Bunlardan birinin danışmanlığı altına girdim. Görüşmenin sonunda dayanma gücüm son noktaya geldi. Ayağa kalkarak;

“Ben bundan iyi yaparım dedim. Bunun üzerine öğretmen beni çalıştırma danışmanı yaptı, eski danışmanı benim danışmanlığım altına verdi.

Askerî ortaokulu bitirdiğim zaman merakım oldukça ileri gitmişti. Manastır Askerî Lisesi’nde matematik pek kolay geldi. Bununla uğraşmayı sürdürdüm. Ancak Fransızca’da geri idim. Öğretmen benimle çok uğraşmıyor, acı uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarılar benim çok gücüme gitti. İlk ev izni zamanında çözüm aradım. İki, üç ay gizlice Frerler Okulu’nun özel sınıfına devam ettim. Böylece okul derslerine oranla fazla derecede Fransızca öğrendim.

O zamana kadar edebiyatla çok ilişkim yoktu, Merhum Ömer Naci, Bursa Lisesi’nden kovulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiçbirini beğenmedi. Bir arkadaşın kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğunu o zaman öğrendim. Ona çalışmaya başladım. Şiir bana cazip göründü. Ancak yazı (kompozisyon) öğretmeni diye yeni gelen bir kişi, bana şiirle uğraşmayı yasakladı.

“Bu meşgale biçimi seni askerlikten uzaklaştırır” dedi. Bununla birlikte güzel yazı yazma isteği bende kalıcı oldu.

Lisede iken dirençle çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde güçlü bir gayret vardı. Sonunda liseyi bitirdim. Harp Okulu’na geçtim. Burada da matematiğe ilgim devam ediyordu. Birinci sınıfta temiz gençlik düşlerine tutuldum. Dersleri aksattım. Yılın nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine ilgi duydum. Şiir yazmaya ilişkin lise öğretmenin koyduğu yasağı unutmuyordum. Ancak güzel söylemek ve yazmak isteği kalıcı idi. Ders aralarında kompozisyon alıştırılmaları yapıyorduk. Saati elimize alıyor “Bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim” diye yarışma ve tartışmalar düzenliyorduk.

Harp Okulu yıllarında siyaset düşünceleri baş gösterdi. Duruma ilişkin henüz etkili bir düşünce oluşturamıyorduk. Sultan Hamit Dönemi idi. Namık Kemal Beyin kitaplarını okuyorduk. Kovuşturma sıkı idi. Çoğunlukla ancak koğuştta yattıktan sonra okuma imkânı buluyorduk. Bu gibi yurtsevercesine eserleri okuyanlara karşı kovuşturma yapılması, işlerin içinde bir kötülük bulunduğunu sezdiriyordu, Ancak bunun iç yüzü gözlerimiz önünde bütünüyle netleşmiyordu.

Kurmay sınıflarına geçtik. Alışılmış derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların üstünde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni düşünceler açığa çıktı. Ülkenin yönetiminde ve siyasetinde bozukluklar olduğunu keşfetmeye başladık.

Binlerce kişiden oluşan Harp Okulu öğrencisine bu keşfimizi anlatmak isteğine kapıldık. Okulun öğrencileri arasında okunmak üzere okulda el yazısıyla gazete kurduk.

Sınıf içinde küçük teşkilatımız vardı. Ben Yönetim Kurulu'nda idim. Gazetenin yazılarını çoğunlukla ben yazıyordum.

O zaman okullar müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu işlerimizi keşfetmiş, izlettiriyormuş. Okulun müdürü Rıza Paşa isminde bir kişiydi. Bu kişinin, padişah katında İsmail Paşa tarafından yanlışı ortaya çıkarılmış;

“Okulda böyle öğrenci var. Ya farkında olmuyor ya görmezden geliyor” denilmiş. Rıza Paşa konumunu korumak için inkâr etmiş.

Bir gün, gazetenin gereken yazılarından birini yazmakla uğraşıyorduk. Veteriner dersliklerinden birine girmiş, kapıyı kapamıştık, kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşaya haber vermişler, sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmemezlikten geldi. Ancak dersten başka şeylerle uğraşmak nedeniyle tutuklanmamızı buyurdu. Çıkarken;

“Yalnız izinsizlikle yetinebilir” dedi. Sonra hiçbir ceza uygulamasına gerek olmadığını söylemiş. Böyle davranmasında kendine yüklenen eksikliği ortaya çıkarmak çabasının etkisi olmakla beraber iyi niyet de inkâr edilemezdi.

Kurmay Subaylar Grubu sınıflarının sonuna kadar bu işlere devam ettik. Yüzbaşı olarak okuldan çıktıktan sonra İstanbul'da geçireceğimiz süre içinde bu işlerle daha iyi uğraşmak için bir arkadaş adına bir apartman tuttuk. Ara sıra orada toplanıyorduk. Bu hareketlerimizin hepsi izleniyordu ve biliniyordu.

Bu sırada Fethi Bey adına eski arkadaşlardan subay iken askerlikten uzaklaştırılmış bir kişi karşımıza çıktı. Kendisinin yoksulluğundan, yardıma ihtiyacı olduğundan, yatacak yeri bulunmadığından söz ederek bize sığındı. Biz de bu kişiyi sahip olduğumuz apartmanda yatırmaya ve kendisine yardım etmeye karar verdik.

İki gün sonra kendisinin isteği üzerine bir yerde görüşecektik. Gittiğim zaman yanında Saray'a mensub bir de yâver gördüm. Apartmanda yatan İsmail Hakkı Bey adında bir kişi vardı,

anında götürmüşler. Bir gün sonra da bizi tutukladılar. Fethi Bey oysa ki İsmail Paşanın gizli polisi imiş. Bir süre hücre hapsinde kaldım. Sonra Saray'a götürdüler. Sorgulandım. İsmail Paşa, Başkâtip, bir de sakallı bir adam hazır bulunuyordu. Sorgudan anladık ki gazete çıkardığımızdan, teşkilât kurduğumuzdan, apartmanda çalıştığımızdan özet olarak, bütün bu işlerden dolayı zan altında olmak, şüphelenilmek... Daha önceki arkadaşlar yaptıklarını kabul etmişler, birkaç ay böyle tutuklu kaldıktan sonra bıraktılar.

Birkaç gün sonra Kurmay Subaylar Grubu Dairesi'ne tüm kurmay subay arkadaşları çağırıldılar. Eşit olarak Edirne ve Selânik'te yani o zamanki İkinci ve Üçüncü Ordulara gönderilmemiz kararlaştırılmıştı. Kur'a çekileceğini, ancak aramızda anlaşırsak kur'aya gerek kalmayacağını söylediler. Ben arkadaşlara işaret ettim. Biraz konuştuk. Gerçekten ufak bir anlaşma sonunda İkinci ve Üçüncü Ordulara gidecekleri ayırdık. Bu davranış biçimini aramızda teşkilâtlar bulunduğu delil diye telakki ettiler. Beni Suriye'ye sürdüler. Şam'da bir atlı asker kıtasına staj yapmaya görevlendirilmişim. O sıralarda Dürzülerle bazı meseleler vardı. Dürzüler üzerine askerî birlikler gönderiliyordu. Ben de bu arada gittim. Dört ay orada kaldım.

"Hürriyet Cemiyeti" adında bir dernek kurduk. Bunu genişletmek için aldığımız önlemler arasında benim çeşitli asker sınıflarında staj yapmak bahanesiyle Beyrut, Yafa ve Kudüs'e gitmem vardı.

Böylece hareket ettim. İsimlerini saydığım yerlerde teşkilat yapıldı. Yafa'da daha fazlaca kaldım. Oradaki teşkilât daha güçlü oldu. Ancak Suriye'de istediğim derecede işi oluşturmak imkânsız görünüyordu. Bende işin Makedonya'da daha seri gideceği kanısı vardı. Oraya gitmek için çözüm düşünmekteydim.

Sürgüne ilişkin hakkımda çıkan buyrukta; "Kolay araçlarla memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi" şartı vardı. Bu yüzden Makedonya'ya gitmek güçtü. O sırada bir yanlışlık ürünü olduğuna kuşku olmayan bir izin belgesi elimize geçti. Buna yanlışlık denebilir. Ancak bu yanlışlık şurada burada çalışan komite ileri gelenlerinin çalışması sonucu ortaya çıkarılmıştı.

Bu belgeye göre izinli olarak İzmir'e gidebilecektim, işin içinde bir yanlışlık olduğunun ortaya çıkacağını anlıyordum. Ancak o sırada Selânik'te Topçu Müfettişi bulunan Şükrü Paşanın oldukça yurtsever bir kişi olduğunu anlatıyorlardı. Kendisine bir mektup yazdım. Kendimi ve amacımı az çok açıkça anlattım. Bu amaçların seri biçimde yapılması Makedonya'ya gitmeme bağlıydı. Kendi nitelikleri hakkında duyduğum şeyler doğru ise yol göstermesini istedim. Doğrudan doğruya cevap vermedi. Ancak ne şekilde olursa olsun kendiliğinden Selânik'e gidersem işi sağlamlaştıracağını dolaylı olarak bildirdi. Belgeyi cebimize koyduk. Makedonya'ya gitmek üzere hareket ettim. Ancak hareketin ardından Meselenin ortaya çıkması ihtimaline karşı izimizi kaybettirmek için öncelikle Mısır'a, sonra Yunanistan'a gittim. Ola ki bir bilgi olursa oralardan geçerken Yafa'dan bildireceklerdi. Hiçbir şey yazmadılar. Kılık değiştirerek Selânik'e girdim. Bir gece, Şükrü Paşayı gördüm. Benimle temas kurmaktan korkuyordu. Ben önemli bir dayanak noktası bulmaksızın dört ay kadar Selânik'te kaldım. Bu sırada okul müdürü Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha gibi arkadaşlara amaçlarımı anlattım. Hürriyet Cemiyeti'nin bir şubasını kurdum.

Selânik'te bulunduğumu İstanbul haber alarak kovuşturmaya başladı. Oradan yeniden kılık değiştirerek Yafa'ya geldim. O zaman bir Akabe meselesi vardı. Kendimi anında sınıra görevlendirdim. Arandığım zaman sınır üzerinde hazır bulundum.

Toplam iki buçuk, üç yıl Suriye'de kalmıştım. Bu süre içinde her şey unutulmuştu. Makedonya'ya aktarılmak için resmen başvurduğum. Amacıma sonunda ulaştım.

Selânik'e geldiğimde bizim Hürriyet Cemiyeti'nin Terakkî ve İttihat adını aldığını duydum. Doktor Nazım Bey Paris'ten Selânik'e gelmiş. "Terakkî ve İttihat Derneği'nin tarihte yeri var. O ad altında çalışırsa daha iyi etki eder" diye arkadaşları inandırmış. Dernek o isim altında çalışmayı sürdürdü. Resmî görevim, kurmay subaylar grubunda mareşallik emrinde idi. Ben bu durumda iken 1908 yılı geldi ve Meşrutiyet ilân edildi.

Meşrutiyet'ten sonra tüm kişiler ortaya çıktı. O zamana kadar temiz ve güzel çalışıyorduk. Ben herkesi böyle biliyordum. Şahsî gösterileri çirkin buldum. Bazı arkadaşların davranışlarının eleştirilmesinin gerektiğini gördüm. Eleştirmekten çekinmedim.

Bu kötülükleri bir yana atmak için ilk düşündüğüm önlem, ordunun siyasetten çekilmesi teorisiydi. Bunu öteki arkadaşlar uygun görmüyorlardı. Sonunda 31 Mart Olayı oldu. Bu olay üzerine Makedonya'dan giden bölüğün ve ilk dönemde Edirne'den bunlara katılan güçlerin Kurmay Başkanı olarak İstanbul'a gittim. Başlangıçta komutan Hüsnü Paşa idi. "Hareket Ordusu" ismini ben buldum. O zaman bunun anlamını kimse anlamamıştı. Mesele şundan ibaretti:

İstanbul'a seslenen bir bildirme yazmak gerekti. Bunu ben yazdım. Sonra elçilere seslenerek ikinci bir bildirme yazdık. Buna ne imza konması gerektiğini düşündük. Bazı arkadaşlar "Hürriyet Ordusu" dediler. Oysa ki tüm ordu Hürriyet Ordusu durumunda idi.

Hareket hâlinde olan orduların durumunu göstermek için "Hürriyet Ordusunun operasyon güçleri" denildi. Ben "Operasyon" sözcüğünün Türkçe'ye çevirisini düşünerek "Hareket Ordusu" deyimini kullandım.

31 Mart meselesi çözümlenince yeniden Selânik'e döndüm. Ordunun dernekten ayrılması ve siyasetle uğraşmaması görüşünü bu kere daha güçlü ileri sürmeye başladım.

Meşrutiyetin ilânından sonra teşkilât kurmak için Trablusgarb'a gönderilmiştim. Her defa orada İttihat ve Terakkî Kongresi'ne delege seçiliyor, ancak gitmiyorduk. Bir kere yalnız bu amacı anlatmak için gittim. Amacımı kabul ettirdim. Ancak muvaffakiyet yalnız kongrenin teorik yargısı olarak kaldı, uygulanmadı. İttihat ve Terakkî'nin bazı kişileri ile aramızda Meşrutiyet'ten sonra başlayan aykırı düşünceler son derece güçlendi ve tam bu ana dek sürdü.

Bundan sonra yeni ordu teşkilatı yapıldı. İzzet Paşa Kurmay Başkanı oldu. Ben bu teşkilatta Selânik Kolordusu Kurmayına küçük rütbede bir subay olarak katıldım. Henüz kolağası rütbesinde idim. Ordunun talim ve terbiyesiyle uğraşıyordum. Bundan dolayı sözlü ve yazılı birçok eleştiriler yapmak mecburiyeti ortaya çıkıyordu. Bu eleştirmeler özellikle eski

komutanları incitiyordu. Bunun, benim tecrübeli olmaktan çok teorisyen olduğumdan ileri geldiği düşüncesine kapılıp ceza olarak beni 38.Piyade Alayı'na komutan yaptılar. Bu görevlendirme kızgınlık yüzünden gerçekleşmedi. Alay Komutanlığını yerine getirdiğim sırada Selânik'te bulunan tüm garnizon birlikleri, alayın uygulamalarına kendiliklerinden katılmaya başladılar. Verilen konferanslara öteki subayların katılımı görüldü. O zaman Selânik'te bu çalışmalardan kuşkulandılar. Beni Mahmut Şevket Paşa aracılığıyla İstanbul'a çağırdılar. Genelkurmay'da bir göreve atadılar.

Selânik'te bulunduğum sırada Arnavutluk harekâtıyla uğraşmıştım. Öncelikle Şevket Turgut Paşa görevli iken, Mahmut Şevket Paşa kendisi Arnavutluk harekâtını ele almıştı. Beni de Kurmay Başkanı diye birlikte götürdü.

İstanbul'a çağrıldığım zaman İtalyanlar Trablusgarp'a saldırdılar. Ben de isim ve kılık değiştirerek bazı arkadaşlarla birlikte Mısır'a, oradan Bingazi dolaylarına gittim. Bir yıl kadar süren savaş sırasında Bingazi kuvvetleri komutanlığında bulundum.

Asıl memlekette de Balkan Savaşı başlamıştı. Bulgar ordusu Çatalca çizgisine ve Bolayır'ın kuzeyine geldiği bir sırada İstanbul'a döndüm.

Bu yılın sonunda Genel Savaş ilân olundu. Olagelen başvuru ve isteğim üzerine Tekirdağ'ında şu çok yakın zamanda kurulan 19.Tümen'e komutan oldum. Arıburnu'nda, Anafartalar'da bulundum. İngilizler çekilip gittikten sonra bir ay Edirne'de 16. Kolordu ile kaldım. Sonra Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır ve çevresine gittim. Orada yaptığımız önemli savaşlardan biri, Bitlis ve Muş'un Ruslar'dan geri alınmasıdır.

Savaşın son aşamasında bazı düşüncelerim kabul edilmeyince komutayı da geri çevirerek İstanbul'a döndüm.

O sıralarda idi. Veliâht ile birlikte Alman genel karargâhına gittik ve Alman batı cephesinin bazı bölümlerini gördük. Bu gözlemimden, Hindenburg ve Ludendorf ile görüşmelerimden sonra geçmiş isteklerimdeki yerindeliğe daha çok inandım.

O zaman oluşturduğum son fikir, Genel Savaş'a girildiği ilk anda söylemiş olduğum düşüncenin aynı olarak belirdi.

Bu geziden hasta olarak İstanbul'a geldim. İstanbul'da bir iki ay tedavi gördükten sonra, tedavi amacıyla Viyana'ya gittim. Orada Sanatoryum'da bir ay yattım. Bir süre de Karlsbat'da kaldım.

Diğer yandan Sina cephesinde, benim önceden raporlarda açıkladığım kötülükler aynen vaki oldu!

Bunun üzerine Falkenhayn Almanya'ya çağrıldı, yerine Liman Von Sanders görevlendirildi. Birkaç gün sonra iki Alman generalinin yanında padişah katına çağrıldım. Amacın, beni yeniden Yedinci Orduya göndermek olduğunu öğrenmiş bulunduğum için yalnızca kabul edilmek istediğimi gösterdim. İlk çağrı biçiminde ısrar edildi ve bana Yedinci Ordu'ya

komutan atandığımdan söz edilerek görev yerime yapacağım işlere ilişkin emir verildi. Bu emir, bana verilen görev ve yetkiyle yerine getirilemezdi. Ancak bunu anlatmaya da imkân yoktu. Sonuç olarak önceden çekildiğim Yedinci Ordu Komutanlığı'na yeniden başlamak üzere Nablus'a gittim.

Aynı sıralarda mütareke yapılmıştı. Daha Halep'te iken hemen kabineyi (Hükümet) değiştirmek ve yerine isimlerini açıkça söylediğim kişilerden oluşan bir kabine geçirmek gereğini ve aynı zamanda benim İstanbul'a çağrılmamın yararlı olacağını açıktan açığa İstanbul'a bildirmiştım. Gerçi kabine kuruldu, ancak benim İstanbul'a çağrılmama gerek görülmedi, sonunda bu kabine de düştükten sonra İstanbul'a gittim.

İstanbul'a ulaştığımda benim gözümde durum şu idi, Mebuslar Meclisi nasıl davranılacağında kararsız idi.

Yeni görevlerinden düşmüş kişilerle ve milletvekilleriyle ayrı ayrı görüştüm. O zaman düşündüğüm şey, her çevreyi rahatlatarak ülkeyi savunmak için güçlü bir durumun ortaya çıkarılabileceği merkezinde idi. Ancak bu düşünce üzerinde gereği kadar çalışmaya zaman kalmadan Meclis'in dağıtılmasına şahit olduk.

İstanbul'un haysiyetli kişilerince türlü isimler altında programlar ve partiler kurularak kurtuluş yolları aranmakta idi. Bunların her birini ayrı ayrı araştırdım. Hiçbiri bir kurtuluş gücüne dayanmıyordu. Bundan dolayı hiçbiriyle işbirliğinden bir sonuç beklemedim. Onaylama gücünün doğrudan doğruya millet olacağı görüşü bende çok güçlüydü.

İstanbul'da oluşan durumlardan, yapılan girişimlerden, özellikle durumun güçlüğü ve acıklılığından milletin haberi yoktu. İstanbul'da oturup milleti bilgilendirmek imkânı da kalmamıştı. Bundan dolayı yapılacak şeyin İstanbul'dan çıkıp milletin içine girmek ve orda çalışmak olduğuna karar verdim. Bunun yapılış biçimini düşündüğüm ve bazı arkadaşlarla görüştüğüm sıradaydı ki; hükümet beni Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya göndermeyi önerdi. Bu öneriyi hemen seve seve kabul ettim ve tam Yunanlıların İzmir'e girdiği gün idi ki İstanbul'dan ayrıldım.

Benim düşündüğüm şu idi: Her tarafta türlü isimler altında birtakım teşekküller başlamıştı. Bunları aynı program ve aynı isim altında birleştirerek bütün milleti ilgilendirmek ve tüm orduyu da bu amaç için çalıştırmak lazımdı. Anadolu'ya girdiğim zaman; daha Ordu Müfettişi sıfatı ve yetkisi üzerimde iken bu noktadan işe başladım ve bu amaç az zamanda oluştu.

İzlediğim çalışma biçimi İstanbul'ca bilinince beni İstanbul'a çağırarak istediler. Gitmedim. Sonuç olarak istifa ettim.

Milletin bir bireyi olarak Erzurum Kongresi'ne katıldım. Erzurum Kongresi'nde belirlenen esasları tüm ülkeye yaymak amacıyla Sivas'ta da bir kongre yapıldı. Bu kongrelerin oluşturduğu Temsilciler Kurulu adındaki heyetle kongrelerin kararlarını uyguladık.

Milletvekillerinin yeniden seçilmesi, Meclis'in İstanbul'da açılması sağlanmışsa da Meclis'in işgale uğraması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturmaya girişilmiş ve böylece 23

Nisan tarihinde bu Meclis toplanıp işe başlamıştı. Teşkilât-ı Esâsiye (Anayasa) Kanununda bulunup adı geçen kanunun özünü anlatan ve ilk projede anılan ilkelerin kökenine gelince; gerçekte öteden beri millî egemenliğin en iyi temsili imkânı olacağına ilişkin teorik olarak bazı araştırmalar ve teorik incelemelerden benim çıkarabildiğim sonuç şu idi: Millî egemenliğin tümüyle ortaya çıkması, bunun gerçek sahibi olan tüm insanların bir araya gelip bunu gerçekten kullanmasıyla mümkündür. Ancak tüm Türkiye halkının toplanmasıyla bu amacın gerçekleştirilmesine uygulanabilir bir çözüm olsa bunların yetki sahibi vekillerinin bir araya gelip bu işi yapması olabilirdi. Millî hâkimiyetimizin bir kişi, ya da sınırlı kişilerden oluşan bir kurul tarafından temsil edilmesi yüzünden ülkeyi ve milleti baskıcılıktan kurtaramadığımız tarihî olaylar ile delil müsbit olduğundan herhâlde bu temsil hakkını olabildiğince çok insandan oluşan ve vekillik süresini az bir kurulla temsil etmek ve ortaya çıkarmak, bence tek çözümdü. Ülke içinde ve millet içinde önce ve sonra yapmış olduğum araştırmalar ve incelemeler de bana bu düşüncenin uygulanmasında büyük imkânlar ve isabetler olduğu kanısını vermiştir.

Herhâlde halkımızı yönetim ile yakından ilgilenmek, yani yönetimi doğrudan doğruya halkın eline verebilecek bir yönetim şeklini kurmak hem millî hâkimiyetin gerçek olarak temsili ve hem de bu sayede halkın benliğini anlaması bakımından gerekiyordu. İşte bu düşüncelerin, bu araştırmaların esin kaynağı olarak proje yapılmıştı.

Halkçılık teşkilatı en ufak daireye kadar yayıldığında elde edilecek sonucun daha büyük ve verimli olacağına kuşku yoktur. Ülke ve milletin içinde bulunduğu güçlükleri ve savaş hâlini de düşünürsek Meclis'in çalışmalarının sonucunu ve oradaki başarılarını takdir etmemek imkânsızdır.

Misak-ı Millî, barış yapmak için en akıllıca ve asgari şartlarımızı içeren bir programdır. Barışa ulaşmak için toplatacağımız ilkeleri içerir. Ancak ülke ve milleti kurtarmak için barış yapmak yeterli değildir. Milletten gerçek kurtuluşu için yapılacak çalışma ondan sonra başlayacaktır.

Barıştan sonraki çalışmada başarılı olabilmek, milletin bağımsızlığının korunmasına bağlıdır. Misak-ı Millî'nin amacı onu sağlamaktır. Ülke ve milletin geleceğinden asıl emin olabilmesi, bir defa halkçılık temeline dayanan yönetim teşkilatının tümüyle yayılması ve biçimlendirilmesi ve uygulanmasıyla birlikte ekonomik durumumuzun millî refahımızı sağlayacak tarzda iyileştirilme ve canlandırılmasına bağlıdır.

Bu gerçeklikleri millî iman tanıyarak koruyabilecek bir toplantı kurulu olabilmemiz için de eğitimimizi tamamen uygulanabilir ve gerçek ihtiyacımıza uygun bir program çerçevesinde canlandırmak gerekir. Bu noktalarda başarı ile ülke bayındır hale getirilecek ve millet zenginleştirilebilecektir.

Küçük bir program kadrosu söylemek gerekirse; Teşkilât baştan sona kadar halk teşkilatı olacaktır. Genel yönetimi halkın eline vereceğiz. Bu toplantı kurulunda hak sahibi olmak, herkesin gayret içinde olması kuralına dayanacaktır. Millet, hak sahibi olmak için çalışacaktır.

Düzeltilecek şeyler ekonomi ve eğitimidir. Böylece ülke bayındır hale getirilecek, millet refah sahibi olacaktır.

Hiçbir millet ve ülkeye karşı saldırı düşüncesi beslemeyiz. Ancak varlığımızı korumak ve bağımsızlık için bir de ülkemizin bu dediğimiz alanda gönül rahatlığı ve sonsuz inançla çalışarak refahlı ve mutlu olmasını sağlamak için her zaman ülke ve milletimizi savunmaya gücü yetecek bir orduya sahip olmak idealimizdir.

Yönetim Kurulumuzda tüm bu ilkelerin korunması tabî. Buna göre hükûmet, doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi'nin kendisidir. Böyle yönetim işlerini ülkede yapacak olan bir kurulun, türlü düşünce ve inançlar çevresinde toplanmış partilerden çok, ortak temel noktalara saygı gösteren kaynaşmış ve dayanışmacı bir kurul olması istenmeye değerdir. Ancak toplantı esaslarımızın kaynağı olan millete şimdilik hayat ve gerçek mutluluklarını üstüne alan kamuoyunu kapsayacak bir biçimde belirsiz olduğundan, bundan yararlanarak kendi düşünce ve inançlarının yerindeliği düşüncesinde direnecek bazı insanların yine bazı kimseleri kendi görüşlerine bağlaması ve sonuç olarak parti hâlinde kuruluşlar oluşturmanın olabilirliği yüksektir.

Buna karşılık bazı özel inanışların varlığı, belki de düşüncelerin çarpışması için yararlı olabilir. Ancak eskisi gibi millet ve ülkeden kaynak ve dayanak noktası almayan ve onun gerçek çıkarlarıyla hiç ilişkisi olmayacak şekilde ya sadece teorik veya duygusal ve şahsî programlar çevresinde parti kurmaya kalkışacak insanların milletçe iyi kabul edileceğini sanmıyorum.

Benim tüm düzenleme ve uygulamalarda davranış kuralı olarak esas saydığım bir şey vardır: O da oluşturulan kurum ve kuruluşların kişiyle değil, gerçekle sürdürülebildiğidir. Bundan dolayı herhangi bir program filânın programı olarak değil, fakat milletin ve ülkenin ihtiyacına cevap verecek düşünceleri ve önlemleri içermesiyle değerli ve saygın olabilir.

Misak-ı Millî çerçevesinde varlığımızı sağladıktan sonra gürültü çıkarıp bozgunculuk ve kötülük edecek ve toprak genişletmek düşüncesinde bulunacak adamlar ortaya çıkamaz. Bence buna imkân yoktur.”

Kaynak: ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.